

УДК 336.1

О. С. Бондарук

аспірант,

Національна академія статистики,

обліку та аудиту

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. Просторово-територіальні параметри безпеки територіальної організації соціуму породжують проблему економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні. Регіональний механізм забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері є елементом загальної системи економічної безпеки держави і відображає на регіональному рівні загальні закономірності, критерії і показники, але в таких формах і з такими особливостями, які обумовлені специфікою регіону. Очевидно, що загальні критерії і елементи системи економічної безпеки в бюджетній сфері, інваріантні щодо рівневої специфіки, зберігають свою значущість на макро-, мезо- і мікрорівнях, зокрема в будь-яких регіонах, незалежно від їх розмірів, економіко-географічних, галузевих, соціальних і інших особливостей. В той же час, очевидно, що в державах, для яких характерна значна диференціація рівнів розвитку і соціально-економічних характеристик окремих регіонів, економічна безпека в бюджетній сфері кожного з них має особливості, які необхідно враховувати в процесі управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки держави досліджувалися в працях таких вчених, як О. І. Барановський [1], М. М. Єрмошенко [2] та ін. Проте питання визначення регіонального рівня економічної безпеки досліджено лише частково, що й обумовило актуальність і об'єктивну необхідність подальшого дослідження сутнісних характеристик економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні.

Метою статті є дослідження особливостей визначення економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Термін «економічна безпека на регіональному рівні» («регіональна економічна безпека», «національна безпека на регіональному рівні») так само, як і

«національна безпека», є складним, багатовимірним явищем, що включає найрізноманітніші види безпеки. Заздалегідь «регіональну економічну безпеку» визначимо як стан захищеності національних інтересів на рівні особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що формуються в тому або іншому регіоні держави.

Поняття «економічна безпека на регіональному рівні», що використовується в різних значеннях, залежно від того, як осмислюється поняття «регіон», ще недостатньо глибоко розроблено у вітчизняній науці. У сучасній науковій літературі поняття «регіон» трактується неоднозначно, а деколи і суперечливо. В зв'язку з цим для його чіткішого розуміння нами розглянуті різні підходи до розкриття суті поняття «регіон».

При цьому регіон слід розглядати, принаймні, в двох аспектах – широкому і вузькому. У широкому розумінні регіон – група держав, розташованих в одному географічному районі світу і пов'язаних між собою низкою чинників (геополітики, військової стратегії, безпеки, оборони, економічній інтеграції і ін.). У вузькому розумінні регіон – частина держави, що відрізняється від інших регіонів сукупністю природних або стійких економіко-географічних і інших особливостей, що нерідко поєднуються з особливостями національного складу населення [3, с. 16-17]. На думку дослідника проблем регіонів Туровського Р.Ф., щоб уникнути багатозначності поняття, слід називати регіонами територіальні одиниці субнаціонального рівня. Для регіонів наднаціонального рівня, як вважає учений, доцільно використовувати поняття «макрорегіон», підкреслюючи інший характер такого регіону [4, с. 46].

В цілому, в науці під регіоном розуміється певна територія, що є складним територіально-економічним і національно-культурним комплексом, який може бути відмежований ознаками наявності, інтенсивності, різноманіття і взаємопов'язаності явищ, що виражаються у вигляді специфічної однорідності географічних, природних, економічних, соціально-історичних, національно-культурних умов, що є підставою для того, щоб виділити цю територію [5, с. 9]. Проте при цьому кожна наукова дисципліна віддає пріоритет тому або іншому регіоноутворюючому чиннику. Тому під «регіоном» в таких випадках маються на увазі інколи різні об'єкти.

Існує думка, що регіон включає ряд основоположних ознак: загальну (визначену) територію; певне населення; спільність

сторії; спільність природних умов; спільність вирішуваних проблем, а все інше залежить від тих завдань, які вирішує сам дослідник [6, с. 56].

У економічній літературі найчастіше фігурує два поняття регіону. Причому досить часто між поняттями “регіон” і “район” ставиться знак рівності. Регіоном (економічний район) є складне б'єднання численних ланок виробничих систем і соціальної інфраструктури, об'єднаних єдиною територією, господарською організацією і відповідними управлінськими структурами.

Для історико-культурних традицій найбільш характерне визначення, де регіон розглядають як “єдність людей і місцевості, природних умов, етнічних груп, економіки, діалектики, історії, характеру мислення і способу життя” [7, с. 71-75].

У політичній регіоналістиці “регіон” розглядається, виходячи з чинника влади, що діє в певних територіально-адміністративних межах, тобто це частина території держави з дещо самостійною політичною владою. Наприклад, Д. В. Доленко визначає “регіон” великим територіальним союзом усередині країни, який може бути юридичною особою”. Називаючи будь-яку таку територію політичним регіоном, він указує на два варіанти їх розвитку: “зверху” регулюємі діями центру і “знизу”, що регулюються діянням об'єднання вже існуючих державних утворень в єдине ціле. У даному формулюванні відображений взаємозв'язок таких елементів регіоналістики, як особлива територія, політична влада, правовий простір [8].

У теорії державного управління дається формально-юридичне трактування регіону як суб'єкта федерації або іншої субнаціональної одиниці, чий права і обов'язки визначені конституцією або іншими законами. В рамках доктрини європейського інтегрального федералізму визначення терміну «регіон» включає наявність таких ознак, як загальна територія; євне населення; спільність історії, природних умов і вирішуваних проблем.

Виходячи з вищезгаданих підходів, можна стверджувати, що регіонами України можуть бути, як автономна республіка, так і окремі області чи їх об'єднання, тобто території, що мають соціально-економічну і етнокультурну спільність у поєднанні з історичними, культурними традиціями.

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має багато аспектів і рівнів, починаючи з виявлення умов і критеріїв безпеки з урахуванням специфіки географічних розмірів регіонів. Предметом розгляду в даному випадку є економічна безпека в бюджетній сфері регіонів в межах окремих країн (і, головним чином, економічна безпека в бюджетній сфері українських регіонів).

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має взаємозв'язані якісні і кількісні параметри. Якісні параметри безпеки знаходять віддзеркалення в її структурі. Структура економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні визначається залежностями регіонального економічного відтворення від зовнішнього природного і соціального середовища і втілюється в системі блоків і елементів, що взаємодіють один з одним і з іншими елементами соціальної безпеки, – військово-політичними, правовими, ідеологічними, демографічними і ін. [9]. Соціальні чинники економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному можуть бути також структуровані по ієрархічних рівнях соціальної організації: це, по-перше, чинники загальносоціального і загальнодержавного рівня, що впливають на безпеку регіону; по-друге, це чинники, що відображають взаємодію загальносоціальних і регіональних процесів; по-третє, це внутрішньо регіональні чинники економічної безпеки.

Економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні має свої особливості у формуванні і функціонуванні регіональних систем забезпечення економічної безпеки, тобто тих інститутів і механізмів, які покликані захистити економічні інтереси і власність особи, населення, господарюючих суб'єктів регіону.

У завдання регіональних інститутів і структур по забезпеченню економічної безпеки в бюджетній сфері входить не тільки боротьба з правопорушеннями податкового законодавства, виявлення, попередження і припинення порушень валютного і фінансового законодавства, але і забезпечення дотримання вимог законів, регулювання відносин в галузях підприємницької і іншій економічній діяльності, а також відносин власності.

В даний час регіони України сформувалися як цілісні економічні системи, мають свої особливості і економічну політику, самостійність у виборі стратегії економічного розвитку. Свою

специфіку має і сфера забезпечення економічної безпеки в бюджетній сфері в кожному регіоні країни.

Існують різні визначення стосовно економічної безпеки на регіональному рівні. Так, наприклад Долматов І. В. пропонує наступне поняття «регіональна система забезпечення економічної безпеки є комплексом умов і чинників, інститутів і механізмів, направлених на захист економічних інтересів регіону, поліпшення сфери життєдіяльності населення» [10]. При цьому економічні інтереси регіону складаються з інтересів особи, територіальної громади, суб'єкта господарської і іншої діяльності на правовій основі.

Економічні інтереси регіону – це, перш за все, ефективне використання виробничого потенціалу і природних ресурсів при забезпеченні сприятливих умов життєдіяльності і соціальних умов населення [10]. Виходячи з інтересів регіону, повинна формуватися регіональна стратегія забезпечення економічної безпеки. Економічну безпеку регіону визначають і як стан захищеності економіки регіону від загроз і ризиків, що перешкоджають стійкому відтворенню і ефективному розвитку [9]

У регіональній системі забезпечення економічної безпеки виділяють такі основні види безпеки як інвестиційна, виробнича, фінансова, зовнішньоекономічна, науково-технічна, продовольча [10]. Проте визначення, що трактують економічну безпеку в бюджетній сфері на регіональному рівні практично відсутні, тому, щоб зрозуміти сутність цього поняття розглянемо як трактують економічну безпеку регіону. Поза сумнівом, що в забезпеченні економічної безпеки в бюджетній сфері на регіональному рівні особливу роль виконують інститути і механізми обміну інформаційними ресурсами, захисту інформації.

Економічна безпека є сукупністю умов і чинників, що характеризують поточний стан економіки, стабільність, стійкість і поступальність її розвитку. Економічна безпека традиційно розглядається як найважливіша якісна характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів [11], а також як система заходів по відгородженню економічного простору регіону від зовнішніх і внутрішніх загроз, що перешкоджають ефективному функціонуванню складових регіональної економіки: інституційної

інфраструктури (органів адміністративно-територіального управління і фінансово-кредитних інститутів); власне сфери виробництва; об'єктів транспорту і зв'язку; науки і наукових установ; систем життєзабезпечення соціальної сфери [11].

Для регіону суть економічної безпеки розглядається також в можливості дієвого контролю з боку регіональних органів управління по ефективності використання природних, трудових, матеріальних, фінансових ресурсів, досягнення економічного зростання, підвищення якості продукції, робіт, послуг, конкурентоспроможності виробництва [12].

Х. Х. Вайханов поняття «національна безпека на регіональному рівні» (або – «регіональна безпека») формулює таким чином – «це невід'ємна і органічна частина ширшого явища «національна безпека», яка фіксується на рівні регіону тієї або іншої держави, включає різні види безпеки, і визначає стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз на рівні окремої особи, суспільства, власне регіону і всієї держави, до складу якої входить даний регіон [13]. Об'єктом економічної безпеки регіону є регіональна економіка як система взаємодії виробничої, соціальної і природно-екологічної сфери. Суб'єктами економічної безпеки регіону є органи державної влади, специфіка яких полягає в реалізації тому, що регіональна влада реалізує на своїй території не тільки загальнодержавні, але і власні інтереси [12]. Повноваження органів управління в період критичної ситуації повинні бути продовженням їх функціональних обов'язків. Стратегічне управління процесами територіального розвитку обумовлює об'єктивну потребу регіонів мати власну концепцію національної безпеки.

Таким чином, пропонуємо наступне визначення категорії «економічна безпека в бюджетній сфері на регіональному рівні» – це сукупність поточного стану умов і чинників, що характеризують стабільність, стійкість розвитку економічної території, певну незалежність та інтеграцію з економікою країни, яка виражається в таких проявах: можливості проводити власну бюджетну політику усередині країни; здійснювати фінансові можливості щодо вирішення соціально небезпечних ситуацій на територіях, пов'язаних з локальними економічними загрозами; мати можливості стабільно підтримувати відповідність існуючих бюджетних послуг на території, світовій практиці відповідно до

економічних нормативів, що дозволило б зберегти або відновити гідний рівень життя населення.

При цьому надзвичайно важливо відрізнити поняття «система безпеки» і «система забезпечення безпеки», які мають відмінності як в структурному аспекті, так і у функціонально-цільовому. У нашому дослідженні ми виділяємо два рівні функціонування системи економічної безпеки в бюджетній сфері – некерований (або стихійний) і керований. До некерованого ми відносимо стан системи «відносна економічна безпека в бюджетній сфері», якій властивий природний перетікаючий баланс сил і дій носіїв інтересів і носіїв загроз. Це система двох суб'єктів, які взаємодіють в поточній, постійно змінній кон'юктурі, залежній від зовнішніх і внутрішніх умов функціонування системи. В рамках керованого рівня функціонування системи економічної безпеки в бюджетній сфері виникає унікальний суб'єкт системи, що має здатність і право впливати на об'єкти управління. Вказаний суб'єкт іменується як модератор системи забезпечення безпеки і представлений державними органами і громадськими організаціями, уповноваженими Конституцією та іншими законодавчими актами захищати інтереси держави і суспільства, забезпечувати державну безпеку, розробляти комплекс заходів, направлених на зниження і усунення загроз безпеці, а також формувати позитивні чинники реалізації інтересів і розвивати стабілізатори.

Висновки. Аналіз існуючих підходів до визначення поняття економічної безпеки в бюджетній сфері показав, що бюджетні аспекти економічної безпеки в сучасній науці розглядаються опосередковано, у відомих нам наукових та нормативних джерелах відсутнє поняття «економічна безпека в бюджетній сфері», проте в науковий обіг введено тотожне поняття «бюджетна безпека». Дано авторське визначення економічної безпеки в бюджетній сфері – це такий стан бюджетної системи і бюджетного процесу, при якому в умовах відсутності реальних загроз, проведення своєчасного прогнозування і зниження потенційних ризиків, відбувається повна реалізація особових, громадських і державних інтересів в бюджетній сфері. Акцент у визначенні зроблений на двох аспектах безпеки: реалізація інтересів – це першорядне завдання будь-якої з систем безпеки (у іншому випадку вона втрачає власний сенс організації і функціонування) і відсутність загроз – головна умова безпеки.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с. – Бібліогр.: с. 712–733.
2. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. / М.М. Єрмошенко. – К.: Київ, нац. торг.-екон. ун-т., 2001. – 309 с.
3. Арсентьева И.И. Российские регионы в системе национальной безопасности. – М., 2008. – С. 16-17.
4. Туровский Р.Ф. Центр и регионы: проблемы политических отношений. – М., 2007. – С. 46.
5. Восток / Запад: региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений / Под ред. А.Д. Воскресенского. – М., 2002. – С. 9.
6. Петров М.К. Регион как объект системного исследования / Южнороссийское обозрение. Вып. 32. – Ростов н/Дону, 2005. – С. 56.
7. Миллер Н.Н. Понятие «регион» в международно-политических исследованиях // Мир на Северном Кавказе через языки, образование, культуру: Материалы IV международной конференции (Пятигорск, 21-24 сентября 2004 г.). – Пятигорск, 2004. – С. 71–75.
8. Доленко Д.В. Территориальная организация общества как объект научного исследования // Регионология. – 1999. – № 2.
9. Елецкий Н.Д. Экономическая безопасность региона в системе социальной безопасности страны // Южнороссийское обозрение. – 2008. – № 50. – С. 34–58.
10. Долматов И.В., Региональные аспекты обеспечения экономической безопасности // Аудит и финансовый анализ // 2007. – №1. – С. 2–15.
11. Быков В.П., Дембовская О.А., Лебедько Е.М. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/bykov_ekonom.htm
12. Економічна безпека регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://myspsycholog.com/economic-psychology/126-ekonomicheskaya-bezopasnost-regiona.html>
13. Вайханов Х.Х. Национальная безопасность России на региональном уровне / Отв. ред. И.П. Добаев. – Ростов-на-Дону: Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ, 2010. – 175 с.